

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343:9

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.3.19>

Т. М. Беркій

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСОБІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні засоби попередження та протидії сепаратизму в Україні, а також основні шляхи їх удосконалення. Проаналізовано співвідношення понять попередження та протидії. Зазначено основні критерії, за якими класифікують заходи запобігання злочинності загалом. Зокрема, виокремлено основні засоби попередження сепаратизму: правові, інформаційні, соціальні, фінансові, міжнародні. У статті наголошується на тому, що, зокрема, правові засоби поодиночі не є ефективними. Вказується, що правові механізми демонструють свою дієвість та ефективність на превентивній стадії – запобігання сепаратизму. Зараз більш вагому роль відіграють політичні, міжнародні механізми врегулювання сепаратистських конфліктів. Також проаналізовано соціальні засоби протидії сепаратизму. Зазначається, що потрібно покращувати соціальне благополуччя населення на всій території держави, а також на тимчасово окупованих територіях. Встановлено, що неабияке значення сьогодні мають саме інформаційні засоби попередження та протидії сепаратизму в Україні. Зокрема, необхідно внести зміни до Кримінального кодексу України, а точніше розділ I доповнити статтею в такому вигляді: «Стаття 109-1. Поширення інформації чи відомостей, що становлять загрозу національним інтересам України Пропаганда іноземної держави, яка спрямована на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також поширення інформації чи відомостей, що становлять загрозу національним інтересам України, карається...». Що стосується фінансових засобів протидії сепаратизму, то влада, фахівці, експертна спільнота мають зробити рішучі кроки щодо вдосконалення фінансової безпеки. Загалом у статті підсумовано, що всі засоби протидії сепаратизму мають функціонувати у взаємодії. Має бути відпрацьований цілий механізм протидії сепаратизму. Саме в Україні, яка напряду зіткнулась із проблемою сепаратизму, має першочергова увага приділятися вдосконаленню засобів протидії та попередження сепаратизму. Неабияке значення має вдосконалення власне національних засобів попередження та протидії сепаратизму.

Ключові слова: сепаратизм, протидія, інформаційні засоби, правові засоби, міжнародні переговори.

Постановка проблеми. Протидія злочинності – це складне соціально-правове явище та поняття про нього, в якому відображається теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень і реагування на їх

вчинення [1, с. 105]. Вважається, що основними складниками протидії злочинності є запобігання та її попередження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Думку про те, що запобігання злочинності мусить мати пріоритет перед каральною політикою держави, висловив ще Платон у IV столітті до нашої ери. Правову аргументацію ця думка

одержала у XVIII столітті в роботах юристів класичної школи кримінального права, що заклали основу нової політики в боротьбі зі злочинністю. І нині лишається актуальним вислів про те, що історія й така наука, як статистика, з вичерпною очевидністю доводять, що з часів Каїна світу ніколи не вдавалося ні виправити, ні залякати покараннями [2, с. 191].

Про актуальність розроблення питань запобігання злочинності свідчить те, що названі питання завжди привертати увагу науковців. Це праці таких видатних дослідників, як Ю.М. Антоняна, О.М. Бандурки, В.В. Голіни, Л.М. Давиденка, В.Д. Малкова, В.М. Кудрявцева, В.Е. Емінова та інших [3, с. 590].

Мета статті. Враховуючи те, що проблема сепаратизму для України є актуальною, потрібно не лише розуміти сутність і причини виникнення цього явища. Також увагу слід звернути на основні засоби протидії цьому феномену та виробити дієвий механізм протидії сепаратистським проявам в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. В українській науці, зокрема кримінології, під поняттям запобігання злочинності розуміють сукупність різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин із метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

За рівнем розрізняються загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності; за масштабом – заходи, які здійснюються в територіальному розрізі, на окремому об'єкті, щодо групи осіб; за змістом – заходи соціально-економічного, соціально-демографічного, технічного, екологічного, правового та іншого характеру; за суб'єктами – заходи, що здійснюються органами всіх гілок влади, організаціями, трудовими об'єднаннями, установами, окремими громадянами; за об'єктами – відповідно до видів злочинів, на протидію яким вони спрямовані [4, с. 52].

Тобто під запобіганням треба розуміти діяльність, що перешкоджає вчиненню кримінальних правопорушень, не допускає їх вчинення. Запобігати означає «не допускати чогось заздалегідь, відвертати».

Коли профілактика виявляється не досить ефективною, виникає потреба в застосуванні другого засобу запобігання – попередження кримінального правопорушення. Попередження – це сукупність заходів, безпосередньо

спрямованих на свідомість конкретних осіб або окремих їхніх груп, які мають злочинні наміри, замислюють вчинення злочину. На рівні індивідуального запобігання злочинам попередження проявляється як інформування потенційного злочинця про нераціональність спланованого ним кримінального правопорушення. Головною ознакою цієї форми запобігання є наявність зусиль, що застосовуються до конкретних осіб, які вже мають намір вчинити злочин. З позиції кримінального права це означає, що попередженням злочину є діяльність суб'єктів запобігання на стадії виявлення умислу на його вчинення [1, с. 107–108].

Попередження та запобігання сепаратизму відіграє неабияку роль під час забезпечення внутрішньої безпеки держави, зокрема України.

В етнології спостерігається велика кількість класифікацій методів, засобів, стратегій протидії та нейтралізації сепаратизму. Майже кожен прояв сепаратизму є різновидом етнополітичного конфлікту, якщо в ньому присутній етнокультурний чинник. А. Кіссе стверджує, що врегулювання таких конфліктів здійснюється шляхом застосування політико-правових механізмів; переговорів і посередництва (миротворчі місії); інформаційних методів (наприклад, повідомлень у ЗМІ, що відображають позицію обох сторін). За словами дослідника, ці мирні засоби можуть бути застосовані лише в мирний час, на етапі безпосередньої конфліктної взаємодії – війн, збройних протистоянь, дієвими є заходи судово-каральні, соціально-політичного або військового стримування [5, с. 307].

Варто розглянути найбільш дієві та актуальні для України засоби протидії сепаратизму.

Правові засоби. І.О. Кресіна зазначає, що правові засоби боротьби з цим феноменом не є найчастіше заснованими державами в активній фазі протидії сепаратизму. Незначний рівень застосування правових механізмів боротьби з проявами сепаратизму в його активній фазі пояснюється їхньою неефективністю, зумовленою неможливістю застосування на територіях, охоплених сепаратизмом. Український досвід 2014 року підтверджує слушність цього припущення. Наприклад, у Криму правоохоронні структури повністю підкорялися самопроголошеній владі, тому не виконували закони України та нормативно-правові акти центральної влади, спрямовані на блокування сепаратизму. Правові механізми демонструють свою дієвість та ефективність 1) на превентивній стадії – запобігання сепаратизму, а також 2) в умовах

збереження за центральною владою та правоохоронними органами контролю територій, охоплених сепаратизмом. Навздогінне запровадження нових правових механізмів боротьби з сепаратизмом не демонструє такої ефективності. Це також підтверджує досвід боротьби з сепаратизмом в Україні 2014 року. Зокрема, Генпрокуратура України визнала самопроголошені Донецьку Народну Республіку (ДНР) і Луганську Народну Республіку (ЛНР) терористичними організаціями. Однак, щоб припинити діяльність цих незаконних утворень в Україні, судового рішення не досить, доводиться фактично вести проти них війну – таку назву серед експертів отримала Антитерористична операція з огляду на кількість залученої техніки, зброї, військових і кількість загиблих.

Неврахування новітніх загроз, зокрема етнополітичної дестабілізації в окремих регіонах України, можливих проявів сепаратизму на етапі запобігання цих явищам за допомогою правових, політичних, етнополітичних механізмів, призвело до таких трагічних для України наслідків – втрати Криму, контролю над східними областями, війни, людських жертв і матеріальних збитків. На нинішньому етапі на перший план виходять політичні, зокрема міжнародні, та силові засоби протидії сепаратизму. Застосування правових механізмів, норм українського законодавства в регіонах, охоплених сепаратизмом, обмежене через відсутність або неможливість становлення контролю на окупованій території Криму та Сході України [6, с. 352–359].

Інформаційні засоби. Стаття 34 Конституції України наголошує, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежено законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [7, с. 99].

При цьому необхідно зауважити, що РФ здійснює цілеспрямований негативний інформаційно-психологічний вплив (через проведення окремих чи об'єднаних між собою акцій, операцій, кампаній) на Україну незалежно від

того, які сили перебували при владі, а виключно з огляду на власні короткострокові чи стратегічні інтереси. Основним же пріоритетом для російського керівництва є перерозподіл і посилення свого політичного й економічного впливу у світі, насамперед у спосіб забезпечення відновлення домінуючих позицій на пострадянському просторі із залученням України до сфери свого геополітичного впливу. У зв'язку з цим варто зауважити, що сьогодні в Україні досі не ухвалено керівних документів державної політики, що відображали би стратегії розвитку держави як у сфері розвитку національного інформаційного простору, так і у сфері розвитку офіційної комунікації. Тому зараз необхідно розробити відповідні керівні документи: Стратегію розвитку національного інформаційного простору (щодо діяльності традиційних ЗМІ і новітніх ЗМК, інтернету, інформаційних агентств, книговидавництва, кіноіндустрії тощо) та Стратегію розвитку офіційної комунікації (щодо розвитку відповідного інституційного складника, процесів інформування громадськості, формування іміджу, брендингу тощо) [8].

Деякі автори також пропонують доповнити Розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти основ національної безпеки» статтею такого змісту, виклавши її, наприклад, у такому вигляді: «Стаття 109-1. Поширення інформації чи відомостей, що становлять загрозу національним інтересам України. Пропаганда іноземної держави, яка спрямована на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також поширення інформації чи відомостей, що становлять загрозу національним інтересам України, карається...» [7, с. 102].

Фінансові засоби. Нестабільність економічного стану в Україні останнім часом мають украй загрозливий характер для її національної безпеки. Це перш за все пов'язано з політичною нестабільністю, що породжена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами впливу; катастрофічним розвитком кримінальної економіки та розкраданням державного майна; переведенням коштів у «тінь» і з подальшим використанням для розвитку кримінально-тіньової економіки.

За умов динамічного розвитку світогосподарських процесів, глобалізації світових економічних систем відбуваються зміни у структурі тіньових процесів, які спонсорують різноманітні сепаратистські рухи та збройні конфлікти. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба розроблення науково обґрунтованих стратегій

боротьби з відмивання грошей і припинення фінансування тероризму. Провідне місце в запобіганні розвіткови цих явищ посідають підрозділи фінансової розвідки (ПФР) [9, с. 60–67].

Саме тому влада, фахівці, експертна спільнота мають зробити рішучі кроки щодо вдосконалення фінансової безпеки.

Зокрема, необхідно спільними зусиллями:

- розробити та запровадити дієві механізми попередження загроз;
- модернізувати законодавство;
- впровадити сучасні форми взаємодії різних владних структур та інституцій у питаннях фінансової безпеки та фінансового моніторингу;
- запобігти впливу російського капіталу в будь-яких формах на внутрішньодержавні процеси в Україні.

Держава має гарантувати такий стан захищеності фінансових інтересів, який дасть змогу реформувати всі проблемні сфери суспільного життя, а відтак – подолати конфлікт на сході країни. Тільки за таких умов Україна матиме європейське майбутнє та стане цивілізованою правовою державою [10].

Міжнародні засоби. Міжнародні інструменти є критично важливими для надання допомоги у розв'язанні проблеми сепаратизму, особливо, коли вони застосовуються досить рано, щоб не допустити ескалації конфлікту. Різні заходи, такі як дипломатія, моніторинг прав меншин, і врегулювання спорів можуть бути використані для забезпечення того, щоб держави і меншини взаємодіяли продуктивно та мирно. Переговори та посередництво також можуть бути інколи ефективними. У цьому зв'язку міжнародне втручання вважається більш ефективним засобом розв'язання сепаратистських конфліктів. Відповідно до статті 41 Статуту ООН, Рада Безпеки має виключне право накладати обов'язкові санкції на державу. ОБСЄ також розробила посередницький механізм, орієнтований на запобігання конфліктам і пошук політичного рішення в постраждалих країнах. Варто зазначити, що ОБСЄ є активним учасником діалогу врегулювання конфліктів у пострадянських державах. Також ефективним є залучення провідних держав світу (США, Англія, Німеччина, Франція) до процесу боротьби з сепаратизмом. Переговорний процес і дипломатичні канали – це історично підтверджений вагомий механізм розв'язання конфліктів [11, с. 8–13].

Соціальні засоби. За даними Міністерства соціальної політики України станом на жовтень 2019 року в Україні обліковано

1 млн 413,6 тис. внутрішньо переміщених осіб із Донбасу і Криму. Зокрема – понад 785 тис. пенсіонерів, 240 тис. дітей і приблизно 48 тис. осіб з інвалідністю. За висновками міжнародних експертів, Україна не вживає достатніх заходів для дотримання прав своїх громадян, які постраждали внаслідок анексії Криму та війни на сході, як це передбачено її зобов'язаннями відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, який був ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року. Внутрішньо переміщені особи та особи, які залишилися проживати на тимчасово окупованій території, стикаються з численними проявами дискримінації. Здебільшого це прямий наслідок законодавчо встановлених обмежень у доступі до реалізації певних прав і свобод осіб, що проживали чи залишилися проживати на тимчасово окупованій території. Для недопущення проявів сепаратизму потрібно підвищувати соціальний рівень життя громадян, особливо на територіях, які необхідно повернути до складу України [12].

Висновки і пропозиції. Враховуючи вищевикладене, варто узагальнити, що у процесі запобігання та попередження сепаратизму не можна використовувати один із вищеописаних засобів окремо. Всі ці засоби протидії сепаратизму мають функціонувати та працювати одночасно й ефективно. Крім того, доцільним буде вивчення та врахування досвіду іноземних держав у боротьбі з цим явищем. І на основі цього потрібно вдосконалювати національні засоби попередження та протидії сепаратизму.

Список використаної літератури:

1. Протидія злочинності: сутність і зміст : науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4. С. 103–112. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/12-2016/kuts.pdf>.
2. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_11_39.
3. Літвінов Є.В. Запобігання злочинності судовими органами України: поняття, функції та завдання. *Форум права*. 2012. № 4. С. 590–594. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_96.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.

5. Особливості боротьби з сепаратизмом в Україні: роль громадянського суспільства / В.П. Горбатенко, С.В. Стоєцький, Л.О. Матвійчук // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 65. С. 306–313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_65_45.
6. Кресіна І.О. Правові механізми запобігання та протидії сепаратизму в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 64. С. 352–359. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_64_52.
7. Притула А.М. Пропаганда – компонент гібридної війни: шляхи протидії засобами кримінального права. *Юридична наука*. 2015. № 3. С. 99–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_3_14.
8. Конач В.К. Негативні інформаційно-психологічні впливи Російської Федерації проти України та можливі засоби протидії. *Стратегічні пріоритети*. 2014. No 3. С. 23–30.
9. Куриліна О.В. Створення підрозділів фінансової розвідки як потреба в умовах боротьби з економічним сепаратизмом. С. 60–67. URL: file:///C:/Users/gerc0/AppData/Local/Temp/Vzuk_2014_37_11-1.pdf.
10. Фінансова безпека України: ключові виклики та завдання. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100006350-finanova-bezpeka-ukrayini-klyuchovi-vikliki-ta-zavdannya>.
11. Здоровега М., Цебенко О. Міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму на пострадянському просторі. 2015. Vol. 2. Iss. 4. С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_4_3.
12. Соціальний вплив держави на протидію сепаратизму в Україні. URL: <http://app.onua.edu.ua/index.php/app/article/view/204/201>.

Berkii T. M. Ways to improve the means of preventing and combating separatism in Ukraine

This article analyzes the main means of preventing and combating separatism in Ukraine, as well as the main ways to improve them. In particular, the main means of preventing separatism are identified: legal, informational, social, financial, international. The main criteria according to which crime prevention measures in general are classified are indicated. It is pointed out that legal mechanisms demonstrate their effectiveness and efficiency at the preventive stage – prevention of separatism. The article emphasizes that, in particular, legal remedies alone are not effective. Political and international mechanisms for resolving separatist conflicts now play a more important role. Also, social means of counteracting separatism are analyzed. It is noted that it is necessary to improve the social welfare of the population throughout the country, as well as in the temporarily occupied territories. It has been established that information means of preventing and counteracting separatism in Ukraine are of great importance today. In particular, it is necessary to amend the Criminal Code of Ukraine, or rather section 1, to supplement the article, as follows: “Article 109-1. Dissemination of information or information that threatens the national interests of Ukraine Propaganda of a foreign state aimed at forcible change or overthrow of the constitutional order or seizure of state power, as well as dissemination of information or information that threatens the national interests of Ukraine, is punishable ...”. As for the financial means to combat separatism, the authorities, experts and the expert community must take decisive steps to improve financial security. In general, the article concludes that all means of combating separatism should function in interaction. The whole mechanism of counteraction to separatism must be worked out. It is in Ukraine, which is directly confronted with the problem of separatism that priority is given to improving the means of counteracting and preventing separatism. It is of great importance to improve the actual national means of preventing and combating separatism.

Key words: *separatism, counteraction, information means, legal means, international negotiations.*